

Zapuščeno dvorišče Evrope: Srečevanja diskurzov mednarodne skupnosti in lokalnih politikov v Bosni in Hercegovini

Uvod

Bosna in Hercegovina (v nadaljevanju BiH) lahko kot balkanska država v geografskem pogledu zase trdi, da je v Evropi, vendar formalno še vedno ni in morda ne bo do leta 2014. Stabilizacijsko-
pridružitveni sporazum (SSP) je bil podpisan 16. junija 2008, bosanski voditelji pa so zaprosili za pet do šest let prehodnega obdobja za uresničitev vseh določb iz sporazuma. Trenutno ima BiH na silo združeno vojsko, vendar ločeno policijo (vsaka entiteta ima svoje ministrstvo za notranje zadeve). Država, ki jo sestavljata dve entiteti,¹ ima tripartitno rotirajoče predsedstvo in zakonodajo, ki jo je vpeljala mednarodna skupnost. Državljeni BiH za vstop v Evropsko unijo, Veliko Britanijo in Združene države Amerike potrebujejo vizum. Tega je mogoče dobiti le v Sarajevu, obdelava vloge, za katero je treba plačati nepovratni znesek v višini od 40 do 100 evrov, pa zahteva dan ali dva čakanja. Morda je edino, kar imajo vsi državljani BiH skupnega, prav želja po vstopu v Evropsko unijo. Doslej o pomenu, ki jo ima evropska identiteta za državljane BiH, še ni bilo pomembnejše raziskave. Je to zanje le svoboda gibanja, utopija boljše prihodnosti, razočaranje ali kaj drugega? Z naraščajočim vplivom nacionalizma je ideja Evropske unije dojeta dvojno: na eni strani jo Srbi v Republiki Srbski vidijo in razumejo kot nasprotno lastnim interesom, Hrvati in Muslimani v Federaciji BiH pa kot nasprotje njihovim interesom. V tem smislu je tudi nekdanji srbski predsednik vlade Koštunica dejal, da je srbski podpis SSP za Srbijo sramoten. Po drugi strani pa Evropska unija pomeni tudi rešitev za premagovanje etničnega sovraštva ter omogoča dajanje prednost evropski identiteti pred etničnimi. Gre za ustaljeno retoriko mednarodne skupnosti. Težko je reči, kaj to pomeni za državljane, saj so izključeni iz tranzicijskega procesa, prav tako pa je premalo javnih razprav o stroških in koristih povezovanja z EU (Chandler, 2006: 142). Pred kratkim opravljena socio-psihološka raziskava na tem področju kaže »hkraten obstoj etnične, nacionalne in evropske identitete« (Čekrlija v Turjačanin in Čekrlija, 2006: 23), toda

¹ Republika Srbska in Federacija Bosna in Hercegovina (Muslimansko-Hrvaška federacija).

² *Dnevni avaz* in *Glas Srpske* sta prevladujoča dnevna časopisa, vendar nista enako brana v obeh entitetah. Zato smo se odločili analizirati *Nezavisne novine*.

³ Visoki predstavniki so bili švedski diplomat Carl Bildt (1996–1997), španski diplomat in trenutni španski veleposlanik v ZDA Carlos Westendorp (1997–1999), avstrijski predstavnik ZN in diplomat Wolfgang Petritsch (1999–2002), diplomat in politik (nekdanji vodja britanskih liberalnih demokratov) Paddy Ashdown (2002–2006) in nekdanji nemški minister za pošto in telekomunikacije ter politik Christian Schwarz-Schilling (2006–2007). Trenutni visoki predstavnik pa je slovaški diplomat Miroslav Lajčak, ki govori tudi lokalni jezik.

vprašanje ostaja, ali lahko in kako lahko te identitete soobstajajo brez konflikta.

Bosna je v številnih pogledih podobna drugim tranzicijskim državam, ki se »na poti v Evropsko unijo« soočajo z nemalokrat bolečimi strukturnimi in družbeno-ekonomskimi spremembami. Vendar pa je v Bosni od leta 1992 do leta 1995 divjala vojna, po kateri je mednarodna skupnost vzpostavila močno prisotnost v državi. Mednarodna skupnost je tudi po vojni igrala pomembno vlogo. Tako je bil ustanovljen Urad visokega predstavnika v Bosni in Hercegovini (OHR), mednarodno telo, ki ima v državi največ pristojnosti in ima skladno z Daytonskim mirovnim sporazumom pri njegovem izvajanju in pri poznejši včlanitvi BiH v EU vrhovno pristojnost.

V pričujoči raziskavi bomo primerjali dva uradna diskurza konstruiranja evropeizacije v Bosni in Hercegovini: diskurz OHR in

diskurz domačih novinarskih razprav o evropskih integracijah, ki poteka predvsem skozi perspektivo lokalnih politikov in gospodarskih elit. Diskurz OHR je operacionaliziran prek izbranih sporočil za javnost, ki zajemajo koncept »evropeizacije« ter so bila v javnost poslana v t. i. fazi evropeizacije, od leta 2000 naprej, in so bila uporabljena že v predhodnih raziskavah (Majstorović, 2007a). Lokalna perspektiva pa je oblikovana na podlagi 10-dnevnega spremljanja (*monitoring*) *Nezavisnih novin*, najbolj branega dnevnega časopisa v obeh entitetah.² Cilj raziskave je ugotoviti, kako se diskurza prekrivata glede konstituiranja Evrope, njenega ohranjanja in upravičevanja njenega obstoja. Prav tako je cilj ugotoviti, ali je imelo vprašanje osrednjo ali obstransko vlogo v teh dveh pomembnih diskurzih. Diskurz OHR pomeni velik izbor dokumentov, medtem ko diskurz *Nezavisnih novin* predstavlja manjšega. Vendar pa ideja pričujoče primerjalne študije ni bila ocena *vseh* omemb koncepta »evropeizacije« v *vseh* dokumentih, temveč primerjati, kako je EU reprezentirana skozi mednarodne in domače komunikacijske kanale ter katera jezikovna sredstva so bila pri tem uporabljena.

V analizo vključen korpus dokumentov OHR obsega 1083 sporočil za javnost, izdanih v letih 2000–2005 (tranzicijska faza). Povzetke, relevantne za pričujočo raziskavo, smo izbrali na podlagi rabe besede »Evropa«, izbor pa smo nato številčno skrčili glede na to, kako vsebinsko izčrpno je bila beseda »evropeizacija« uporabljena. Glede na to, da je BiH SSP podpisala 16. julija 2008, smo se odločili članke *Nezavisnih novin* spremljati v obdobju med 16. majem in 27. majem 2008. Tako smo želeli oceniti, kako je bila Evropa bralstvu predstavljena (kako je bila rekontekstualizirana, katere predpostavke metafore in kvalifikatorji so bili uporabljeni) ter kako pomembno in vidno mesto je zavzela (katera stran, koliko člankov itd.). Omenjeno časovno obdobje je bilo izbrano zato, ker je bilo v medijih pred SSP srečanjem in srečanjem za določitev časovnega načrta, predvidenim za 26. maj, več poročanja o zadevah, povezanih z EU, predvsem o liberalizaciji vizumskega režima za državljane BiH.

Kontekstualizacija povojne Bosne

OHR je bil v okviru splošnega mirovnega sporazuma za BiH (Daytonski mirovni sporazum) ustanovljen 14. decembra 1995 za nadzorovanje uresničevanja civilnih vidikov omenjenega sporazuma. Od leta 1996, ko je začel Urad delovati, je bilo vseh šest visokih predstavnikov v BiH evropskih diplomatov,³ njihova naloga pa je bila »sodelovati z ljudmi in institucijami

BiH ter mednarodno skupnostjo, da bi zagotovili razvoj države v mirno in stabilno demokracijo na poti k evro-atlantskim institucijam.«⁴

Od leta 1996 je OHR bosansko javnost o svojih odločitvah, strukturnih spremembah, zakonodaji v veliki meri obveščal s sporočili za javnost.⁵ Ta so bila zato, ker le majhen delež ljudi v BiH uporablja internet, pripravljena za povzemanje s strani medijskih hiš. Ker ima visoki predstavnik v državi pomembno vlogo, se njegova sporočila brez težav prebijejo med glavne novice, še zlasti ko uveljavi nove zakone ali določeno osebo razreši s politične funkcije. To sta tudi dva izmed najbolj drastičnih ukrepov, ki ga mednarodni organ lahko sprejme v suvereni državi.

Na splošno ima diskurz OHR, razumljen kot niz tekstov, praks in družbenih interakcij (Fairclough, 2003, Van Dijk, 1997), dve fazi: fazo demokratizacije (1996–2000) in tranzicijsko fazo (2000–2008), vendar sta se omenjeni fazi občasno prekrivali. V fazi demokratizacije so bila v ospredju predvsem vprašanja, kot so vračanje beguncev, povojna obnova, problematika lastnine itd. (Majstorović, 2007). V fazi tranzicije pa so cilji družbena in politična obnova BiH in temu sledeči vstop v EU. Kljub morebitni delitvi na omenjene faze pa bi bilo razumevanje diskurza OHR zgolj kot »demokratske faze« in »tranzicijske faze« preveč poenostavljeno. OHR je sicer uvedel omenjeni diskurz, vendar pa je bil način njegove vpeljave nedemokratski, saj OHR mnenje ljudi ni zanimalo, temveč je samovoljno sprejel ukrepe.

Glede na šibko sodelovanje državljanov BiH v povojni tranziciji in v luči tega, da politični subjekti BiH niso bili posebej dejavni in vpleteni v sam proces, je prihodnost BiH v Evropi negotova. Posledice, ki jih takšno stanje prinaša za državljane BiH, so vidne v OHR-jevi »*ad hoc*«, neodgovorni in večinoma nejasni politiki, sledeči PIC«⁶ (Chandler, 2006: 142), tranziciji pod nadzorom OHR, zelo problematičnih in slabo razvitih domačih struktur političnih odločevalcev ter pomanjkanju enotnosti, ki je očitna predvsem v predvolilni nacionalistični retoriki. Čeprav med državljani BiH obstaja želja po vstopu v EU, pa je bila širša javnost izključena iz vsebinskih razprav o članstvu. Tako SPS kot (širitev) EU predvidevata ustavne spremembe, ki so dojele kot kamen spotike, ker so reprezentirane kot opustitev Daytonskega sporazuma ter potencialne odprave entitet. Da bi ugotovili, kakšna je ideja Evrope, ki jo podajata obe strani, so bili izbrani članki lokalnih časopisov. Slednji reprezentirajo diskurz BiH in se nanašajo na EU tematike, so zanimivi za javnost in bližje državljanom BiH kot ideja Evrope, ki jo podaja OHR. Naša predpostavka je, da so domači mediji v službi javnosti, sooblikujejo javno mnenje in določajo okvir, znotraj katerega je medijski diskurz organiziran (Goffman, 1974; Gitlin, 1980). Okviri so specifični nizi pričakovanj, ki dajejo pomen družbenemu okolju ter so shema, scenarij ali »osrednji organizacijski princip, ki daje pomen različnim simbolom« (Gamson et al., 1992: 384). Medijski okviri, ki so v veliki meri neizrečeni in nevidni, na podlagi novinarskih poročil organizirajo tako novinarsko okolje kot tudi občinstvo (Gitlin, 1980 in Gamson et al. 1992: 384). (Ne)pomembnost člankov, povezanih s tematiko EU, kažejo, da je usmerjenost tega medija bolj skladna s tematikami, relevantnimi za javno sfero BiH, kot so na primer revščina, korupcija, zabava itd., kot pa s tematikami, povezanimi z evropskimi integracijami. Te so bile v veliki meri predstavljene kot liberalizacija

⁴ Uvod v OHR je dostopen na http://www.ohr.int/ohr-info/gen-info/default.asp?content_id=38519.

⁵ Vsa sporočila za javnost OHR-ja so dostopna na www.ohr.int.

⁶ Deklaracija Bonnskega sveta za implementacijo miru je obširen, 26 strani dolg seznam mednarodno pripravljenih zakonodajnih ukrepov, namenjenih usmerjanju političnih določevalcev na državni ravni, na ravni entitet in na lokalni ravni. Ukrepi postavljajo okvir za reguliranje bivanjskih politik, politike izobraževanja, pravnega sistema, vprašanja državljanstva, ustave, vračanja beguncev, policije, medijev, volitev, gospodarske obnove in regionalnih odnosov. Opredeljuje celo potrebe bosanske športne ekipe na zimskih olimpijskih igrah v Naganu na Japonskem (PIC, 1997b, section II, 3) (Chandler, 2000: 157).

vizumskega režima in niso bile tako ideološko obravnavane, kot bi lahko bile v državah, ki so »bliže Evropi«. Upali smo, da bosta ta dva relativno različna diskurza podlaga za plodno in zanimivo analizo, ki bo pripomogla k določanju mesta Bosne in Hercegovine na prostorsko-časovnem kontinuumu evropeizacije.

Pomen[i] Evrope

Pomen evropeizacije v BiH je bil določen skozi različne strategije legitimizacije, reprezentacije, nasilja (Chilton, 2004: 45–46, Reisigl and Wodak, 2001) in rekontekstualizacije (Bernstein, 1990). Te so dojele kot apropriacija diskurzov s strani OHR z namenom prepričevanja in doseganja družbeno-političnih ciljev, mogoče pa jih je zaslediti tudi v okvirih *Nezavisnih novin*. Da bi lahko razumeli, kako sta Evropa in evropeizacija konstruirani in dojeti v diskurzih obeh prevladujočih političnih elit v Bosni, torej v mednarodni in domači eliti, izhajamo v pričujočem besedilu iz poststrukturalistične predpostavke, da je evropeizacija praksa, katere učinki so identitete. V tem smislu bomo primerjali, kako identitete vzpostavlja OHR in kako prevladujoči domači tiskani medij.

Čeprav število del, ki se ukvarjajo z evropeizacijo in tranzicijo kot diskurzivno konstruiranimi konceptoma, ki v srednji in jugovzhodni Evropi pomenita različne stopnje evropskega državljanstva in različne pogoje za vstop v »trdnjavo Evropo« (Kovacs in Wodak, 2003; Krzyzanowski in Wodak, 2006), narašča, je primer BiH drugačen. Država je namreč med letoma 1992 in 1995 doživela vojno, pozneje pa je bila deležna mednarodnega intervencionizma, kar ji je preprečilo, da bi se hkrati z drugimi državami srednje in vzhodne Evrope potegovala za članstvo v Evropski uniji. Namesto državljanov BiH ter pristojnih institucij EU je morala povojna mednarodna uprava sprva demokratizirati in vpeljati tranzicijo v Bosno, da bi se »evropeizacija« lahko začela. Skupna značilnost diskurzivne konstrukcije »evropeizacije« v vseh tranzicijskih državah je paradoks postmoderne negotovosti (Busch in Krzyzanowski, 2007: 19). Gre za to, da temeljni pogoji za vstop kandidat v EU niso povsem jasno določeni in so, če jih postavimo ob bok konceptoma evropeizacije in tranzicije, osmišljeni kot »prehod od natančno določenega izhodišča k prav tako jasno določenemu cilju« (Fairclough, 2005: 4). Vsekakor pa je percepcija »Drugosti« »EU novink« lahko osmišljena vzdolž osi znotraj/zunaj ter prostorske (blizu/daleč) osi (Busch in Krzyzanowski, 2007: 3). Tako ni čudno, da je tudi v BiH Evropa predstavljena prek metafor »sanj« in »potovanja« (Musloff, 2004). Poleg tega so »družboslovne raziskave doslej ponudile le omejeno razumevanje vloge diskurza v procesih ‚tranzicije‘... uporabljene teorije diskurza, so premalo razdelane in niso primerna podlaga za celovite in natančne analize, v kakšnem razmerju je diskurz z drugimi nediskurzivnimi vidiki ‚tranzicijskih‘ procesov« (Fairclough, 2005: 3).

Lingvistična analiza, ki smo jo uporabili, je izpeljana iz elementov diskurzivno-historičnega pristopa (Wodak, et al., 1999; Reisigl in Wodak, 2001), pri čemer kontekst izhaja iz teorije mednarodnih odnosov in virov politične oblasti OHR v Bosni. Čeprav obstaja vrsta političnih diskurzivnih strategij, kot so legitimizacija, reprezentacija in prisila (Chilton, 2004: 45–46), pa se pričujoči članek osredinja le na reprezentacijo in njene lingvistične realizacije, kot so na primer argumentativne sheme (Wodak et al., 1999; Wodak in Meyer, 2001: 22) in, kjer je mogoče, na podrobnejše leksiko-gramatične izbire (na primer stavčna struktura, tematizirani/netematizirani elementi, predpostavke, zgledi, trpnik, subjekt in objekt itd.) v smislu sistemsko-funkcionalne

lingvistike (Fairclough, 1989, 2003; Halliday, 1994). Tudi rekonstruktualizacija (Bernstein, 1990), dojeta kot apropiacija diskurzov s strani OHR z namenom doseganja družbeno-političnih, prepričevalnih in argumentativnih ciljev, je imela pomembno vlogo pri OHR-jevem opisovanju in uokvirjanju Evrope v BiH.

⁷ Opozorilna poročila so »opisi s prikritim namenom predpisovanja, s čimer merijo na usmerjanje delovanja ljudi na določene načine prek domnevnih opisov realnega stanja« (Fairclough, 2003: 96). Opozorilna poročila posredno predpisujejo norme tako, da določajo, kaj norma sploh je.

Primerjava Evrop: diskurz mednarodne skupnosti

OHR učinkovito uporablja naslednje strategije reprezentacije:

1. *Strategija tvorjenja vključenih in izključenih skupin* je zgrajena na podlagi toposov razločevanja in razlik, reprezentacij pozitivnega Sebstva in negativnega Drugega, moralizirajočih in opozorilnih poročil⁷ in, kar je najpomembnejše, prek toposov razločevanja in razlik.

Visoki predstavnik: »Avstrijski pisec in strokovnjak za Balkan Karl-Markus Gauss je pred kratkim kritično izjavil: ‚Balkan je kot slabšalen termin vnovič v uporabi. Balkanski narodi se medsebojno obtožujejo, kdo je bolj na Balkanu – kar v prenesenem pomenu pomeni pogubo (sic!). Med seboj tekmujejo, komu je uspelo ubežati umazaniji, korupciji in balkanskemu sovraštvu ter kdo je del Evrope, ki pomeni civilizacijo.‘ To velja tudi za Bosno in Hercegovino ... Verjamem, da je to edini način, da postane BiH demokratična, samozadostna in samozavestna država. To je bistvo evropeizacije.« »Visoki predstavnik govori o protektoratu v DANI, To ni naša država«, govor z dne 3. marca 2000.

Visoki predstavnik Petrisch potrjuje svoj položaj strokovnjaka tako, da citira drugega strokovnjaka. Balkan, ki je kot metonimija nasproten metonimični Evropi, je postavljen v negativen pomenski okvir. Slednji je realiziran z izbiro besed, kot so »slabšalen«, »pogubljen«, »umazanija«, »korupcija«, »sovaštvo«, hkrati pa je postavljen nasproti Evropi, ki je obkrožena z besedami, ki imajo pozitiven pomen, kot na primer »civilizacija«, »demokracija«, »samozadostne« in »samozavestne države«. Fraza »Balkan kot slabšalen pojem se je vrnil« predvideva dolgoletno negativno zapuščino Balkana. Tisti, ki pripadajo Balkanu, so konstruirani kot Drugi; so »umazani«, »pogubljeni«, »korumpirani«, »polni sovraštva« in »ne pripadajo Evropi«. Slednja je vzpostavljena kot civilizirana, demokratična, samozadostna itd. Gauss dopušča dvojno doje-manje balkanskih ljudstev, saj obstajajo tudi taka, ki jih je »mogoče šteti kot del Evrope«. Ta topos razlikovanja je uporabljen za relativiziranje epistemičnega statusa predpostavke, da so vsa balkanska ljudstva slaba, in sicer tako, da so nekateri družbeni akterji na Balkanu označeni bolj pozitivno; so tisti, ki so »ubežali Balkanu« in negativni zapuščini regije. Gre za prevladujoče oblikovanje pomenov, kjer je tak argument izključujoč; pripadanje Evropi nima alternative, biti del Balkana pa je predstavljeno kot slabo. Biti demokratičen, samozadosten in samozavesten v metaforičnem pogledu pomeni »bistvo evropeizacije«.

2. *Obred prehoda k jasno določenemu cilju* je strategija, realizirana prek toposa idiličnega prostora ter predpostavke o »normalni evropski državi« in metafor hitrosti ter gibanja. Strategija predvideva dve potencialni nevarnosti: prvič, visoki predstavnik kot zastopnik mednarodne skupnosti predvideva, da BiH mora vstopiti v EU. Zanj je tako rekoč nemogoče, da se država ne bi priključila EU, saj slednja pomeni jasen in pozitiven cilj. Drugič, visoki predstavnik določa, kaj je »normalno«, tako, da je »normalnost« vezana na »evropske« razmere in da sta pridevnika »normalno« in »evropsko« postavljena v enakovredno razmerje.

⁸ To je značilno za tranzicijski diskurz drugih srednjeevropskih držav (Kovacs in Wodak, 2003).

Verjamem, da ima danes Bosna in Hercegovina zgodovinsko priložnost, da postane resnično normalna evropska država, ki bo delovala in ponujala svojim državljanom tisto, kar potrebujejo: varnost, delovna mesta, socialno podporo in učinkovito administracijo. V razmerju z mednarodnim okoljem »normalna« država sprejema svoje mednarodne obveznosti.

Pred šestimi leti je bil podpisan mirovni sporazum, ki je Bosno in Hercegovino vodil k povojni obnovi. Najpomembnejša obljuba iz sporazuma je obveljala: ohranjen je bil mir in zgrajena je bila pot, po kateri se Bosna in Hercegovina vrača – čeprav počasi – v normalno življenje ... (govor z dne 3. marca 2000)

Jasno je, da je prihodnost Bosne in Hercegovine v Evropi. ... S tem ko Bosna in Hercegovina počasi izpolnjuje pogoje in se približuje Evropi in s tem ko Evropska unija ponuja roko svojim balkanskim sosedam, bo implementacijo Daytonskega mirovnega sporazuma zamenjal in postopoma nadomestil proces evropeizacije. Prav Daytonski mirovni sporazum je odprl pot procesu evropeizacije.

(odprto pismo VP Wolfganga Petritscha državljanom BiH, 20. 11. 2001)

V teh odstavkih sta prisotni metafori dvosmernosti in hitrosti, kjer je »politični proces osmišljen kot potovanje, ki poteka od začetne točke k cilju po natančno določeni poti« (Musloff, 2004: 43). Cilja teh metafor sta že predhodno kontekstualizirana »normalnost« in »evropeizacija«. Bosno najprej »vodi« mirovni sporazum, prek katerega se država »počasi vrača v normalno stanje«. Tudi Evropa stopa naproti Bosni, kar je strategija uprizarjanja njene solidarnosti (Fairclough, 1989: 37).

Metafora 1: pot (povratak Bosne)/hitrost (počasi)/izhodišče (z Daytonom končano vojno obdobje)/cilj (normalnost)

Metafora 2: pot (Bosna se približuje)/hitrost (postopnost)/izhodišče (šesta obletnica Daytona)/cilj (evropeizacija)

Desno je predstavljen primer, kako je prek skrbno strukturiranih pozitivnih samoreprezentacij in negativnih reprezentacij Drugega vzpostavljena kompleksnejšega strategija legitimizacije političnega diskurza:

3. Realizacija *strategije enačenja Evrope in Nata* je potekala s poudarjanjem pridevnikov »varno« in »uspešno« in z rekontekstualizacijo Nata in EU, ki je na novo skovala besedni sinonim.⁸ Evropa/NATO sta bila označena za »dobro stvar« na podlagi predpostavke, da je prihodnost v EU »varna in uspešna«.

Dosedanji napredek ni bil dosežen zaradi podeljenih pooblastil HR, temveč zaradi moči sanj. Sanj o tem, da bo ta država lahko nekega dne postala članica Evropske unije. Da bo ta država nekega dne lahko postala članica Nata. Da bo lahko nekega dne postala normalna država, ki bo lahko svojim državljanom zagotovila boljše in varnejše življenje. Trdo delo in samozavest bosta BiH popeljali od Daytona k Bruslju.

(3. 12. 2003)

IZJAVA	PREDPOSTAVKA
uspešna prihodnost v okviru Evrope	prihodnost je uspešna v Evropi
uspešna in varna prihodnost v Evropi	prihodnost je varna in uspešna v Evropi

Gre za stilistično ponovitev besede »sanje«, ki se nanaša na govor Martina Luthra Kinga »I have a dream« in trojno ponovitev »lahko nekega dne postane«.

Strategije legitimizacije	Argumentacijske sheme/višja raven semantičnih razmerij	Jezikovna sredstva	Primeri
1. pozitivna reprezentacija Evrope	topos humanitarizma	leksika: <i>podajati roko, dobrodošli, zagotavljati, pomoč</i>	Evropa podaja roko BiH in jo želi videti v svojih vrstah. Skupaj z ZDA in številnimi drugimi državami je EU zagotovila pomoč v obsegu, kakršnega v moderni zgodovini še ni bilo.
2. negativna reprezentacija Drugega (Drugi predstavljen kot nehvaležen)	majhen napredek (problem)	protivni veznik <i>in vendar</i> , pridevnik <i>pičel</i>	In vendar je napredek pičel.
3. samolegitimacija in pozitivna samo-reprezentacija	topos upravnosti/koristi delujoča država, ki bo lahko sodelovala v evropskih integracijah (rešitev)	kazalnik <i>moj</i> fraze: vztrajati pri napredku, izboljšanje življenja državljanov, graditev delujoče države, ki bo lahko del evropskih integracijskih procesov, kazalnik <i>jaz</i>	Moj Urad in mednarodne organizacije, ki delujejo v Bosni in Hercegovini, bodo še naprej vztrajali pri napredku in izboljševanju življenja državljanov BiH. Naša strategija je dosledna in osredinjena na tri prednostna področja: gospodarsko reformo, vrnitev in izvajanje zakonodaje na področju lastninske pravice ter graditev države, ki bo lahko sodelovala v evropskih integracijskih procesih, mednarodni trgovini in odnosih. Pozivam k radikalni spremembi.
4. negativna reprezentacija Drugega	topos groznega kraja/periodije	BiH v negativnem stavku metafore: <i>zapuščeno dvorišče, Bosna na robu ...</i>	Če BiH ne želi postati zapuščeno dvorišče Evrope ... Le malo manjka, da bo mednarodna skupnost izgubila interes za BiH. Čas popuščanja je za vedno mimo. Če ne bomo dosegli vidnejšega napredka v letu 2001, se bo BiH znašla na robu in ne v sredini evropskega bogastva in blaginje.

V uporabi takšne retorike je zaslediti diskurz pridigarja. Poleg tega, da se nanaša na sposobnost in bodoči potencial, takšna retorika pomeni zelo močno prepričevalno strategijo, saj obljublja boljšo prihodnost in morebitno nagrado.

Tri ponovitve »lahko nekega dne postane« so prilastni (atributivni) SVC-stavki (Quirk in drugi, 1996). Odnos ekvivalence med prilastki »članica EU/NATO« in »normalna država« kaže na rekontekstualizacijo teh netipičnih tekstualnih sinonimov.

Prav tako to pomeni, da so v okviru diskurza OHR v Bosni ti sinonimi izgubili vsakršno arbitrarnost in so postali legitimni in zdravorazumski.

Članstvo v Partnerstvu za mir in sčasoma v Natu, v dveh najmočnejših in najuspešnejših varnostnih zaveznih, bo izjemno povečalo varnost BiH. Članstvo je dokaz, da želi oblast preiniti s svojo vojno preteklostjo.

Te reforme morajo biti izpeljane in BiH se mora osrediniti na polno sodelovanje z Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo. Vendar pa so njene institucije dokazale, da so se sposobne soočiti z najtežjimi bremenami preteklosti BiH, da bi dosegle stabilnejšo in varnejšo BiH na poti v EU ter NATO. Tako povečana politična legitimnost bo spodbudila investicije, ki bodo lahko ustvarile delovna mesta, ki si jih ljudje v BiH obupno želijo.

(Visoki predstavnik pozdravlja evro-atlantsko vizijo BiH, 6. 10. 2005).

V smislu reprezentacije družbenih akterjev nastopajo predstavniki RS/BiH v nekaterih stavkih kot logični subjekti v pozitivnem semantičnem kontekstu. Poleg vsakdanjih ključnih besed, ki se nanašajo na BiH, visokega predstavnika in NATO, nastopa še ena ključna beseda, in sicer predlog *proti*, ki je v tej zvezi uporabljen za označevanje smeri gibanja BiH proti Natu po uspešno izpeljanih reformah. Na prvi pogled se zdi, da visoki predstavnik v okviru procesa restrukturiranja in tranzicije v BiH predstavnike RS in BiH predstavi kot aktivne udeležence. Vendar pa jih kot take predstavi šele po tem, ko so oblasti BiH ubogale odločitve visokega predstavnika. Da so na primer sodelovale z Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo, da so sprejele zakone o združitvi vojske in da so ponovno pridobile zaupanje (mednarodne skupnosti = MS). S tem ko visoki predstavnik rekontekstualizira NATO in EU, stori to z retoriko finančnega napredovanja, z uporabo leksike, kot je »spodbujanje investicij« in »odpiranje delovnih mest«, enako tudi z retoriko miru in varnosti, ki jo omogoča najmočnejše varnostno zaveznitvo. Pojavi se še ena strategija, in sicer makrostrategija transformacij, ki se pred tem ne pojavlja. V tem besedilu je realizirana prek pozitivne reprezentacije drugega, v smislu predstavljanja drugih kot »spremenjenih in predrugačenih«. To je vidno v besedah kot so »preboj«, »napredek«, »razvozlati gordijski voz« , ki v določenih verzijah ne more biti le »razvozlan«, temveč mora biti presekan z odločnim zamahom, ki bo »dokončno pognal BiH proti Natu«, ter v pozitivnih besedah in besedah visoke vrednosti, ki se nanašajo na nenadno sposobnost Bosne (... so njene institucije dokazale, da so se sposobne soočiti z najtežjimi bremenami preteklosti BiH, da bi dosegle stabilnejšo in varno BiH na poti v EU in NATO).

Primerjanje Evrop: lokalni pogled (vizija)

Bosanska družba je semiperiferna družba (Blagojević, 2002), ki si na eni strani želi Evrope, na drugi strani pa je pri soočanju z njo previdna. Zanimivo je, da se le redki članki ukvarjajo z Evropo in evropeizacijo. Članki, ki obravnavajo to tematiko, se ukvarjajo z obiski delegacije

BiH v Bruslju, z liberalizacijo vizumskega režima, s srečanjem o Časovnem načrtu, ki naj bi se zgodil 26. maja 2008, z izjavami OHR in z ohranjanjem problematične daytonske ustave.

Obstajajo tudi nekateri marginalni diskurzi, kot so tekmovanje za pesem Evrovizije in plačani oglasi zveze Nato, ki bodo analizirani ločeno. Porazdelitev člankov, ki se nanašajo na EU, je prikazana v tabeli, vsi prevodi pa so avtoričini. Ker je bil korpus veliko manjši, je analitični pristop temeljil na identifikaciji ključnih okvirov, da bi ugotovili, katere argumentativne strategije so bile uporabljene in katere lingvistične značilnosti so prisotne v besedilih.

Skupaj je bilo analiziranih 34 člankov, ki se nanašajo na EU. To je zelo majhen delež vseh člankov v 11-dnevnem obdobju spremljanja časopisov in le šest izmed analiziranih člankov se je pojavilo na prvi strani časopisa. EU-integracije so se pojavile v nekaj ponavljajočih se okvirnih tematikah, kot so liberalizacija vizumskega režima, politična aktivnost, povezana z EU (sprožili so jo telesa OHR/EU in lokalni politiki), ustavne spremembe (problem Daytonskega sporazuma in strukture entitete), EU integracija kot niz koristi in izgub ipd. Ti tematski okviri niso bili ostro zamejeni, saj se jih je večina prekrivala, v vsakem izmed njih pa so bile uporabljene različne retorične in argumentativne strategije. Kot prevladujoč se je izkazal okvir liberalizacije vizumskega režima. Ta okvir je bil v ospredju v šestih člankih, kar ni nenavadno glede na to, da naj bi predstavniki BiH 26. maja dobili seznam temeljnih pogojev, med katerimi so ključni biometrični potni list, razvoj sistema za varovanje osebnih in potnih dokumentov državljanov BiH, mejni, migracijski in azilni nadzor, preprečevanje ilegalne migracije, človekove pravice itd. V članku z naslovom »Špiriću⁹ bo izročen seznam pogojev« z dne 26. maja je biometrični potni list opredeljen kot »ključni« pogoj, vendar pa v članku z naslovom »Postopek za odpravo vizumov se je začel«, objavljenem 27. maja, Špirić izjavi, da bi bilo »idealno, ko bi se postopek končal do leta 2010 ali 2011« in da »naj bi bil seznam temeljnih pogojev izpolnjen«. Ta okvir je eden ključnih elementov povečane medijske aktivnosti. Temelji na zamišljanju Evrope v okviru javne sfere BiH in je povezan s povečano diplomatsko aktivnostjo, kar je tudi razvidno iz diskurza.

Ker korpus zajema članke iz nacionalnih časopisov, je jasno, da v njih ne nastopajo le predstavniki OHR, kot so Lajčak¹⁰ in drugi mednarodni diplomati, dominantni akterji prejšnjega diskurza, temveč tudi lokalni politiki, kot so Špirić, Dodik, Silajdžić, Topčagić, Sadović itd., ki izvajajo politične in diplomatske dejavnosti, povezane z EU. Argumentativne strategije v tem delu so bodisi pozitivna samo-representacija bodisi pozitivna reprezentacija politikov ter reprezentacija negativni-oni (negativna reprezentacija drugih), ki jo je delno zaznati v govoru VP Lajčka. Pozitivna samorepresentacija je vidna v pozitivni reprezentaciji lokalnih politikov, njihovih pomembnih obiskov v tujini, ki predvidevajo dobre diplomatske veščine ter zrelost. Očitna pa je tudi v reprezentaciji politikov kot hkrati logičnih in gramatičnih akterjev v stavkih ter v njihovem nastopanju v glavnih stavkih.

Koristi, ki jih prinaša evropska »prihodnost« ali »perspektiva«, so predstavljene skozi določene reprezentacije, značilne tudi za diskurz OHR. Ekonomska blaginja po vstopu BiH v EU je predstavljena kot dejstvo, kar se lepo vidi v naslovu »EU je pripravljena podeliti BiH privilegije«, ki se nanaša na to, da »bo trgovinski del SPS začel veljati dva tedna po njegovem podpisu«, vidno pa je tudi v naslovu »Sporazum z EU magnet za tuji kapital« z dne 20. maja. Razen enega članka, v katerem so bili predstavljeni socialni problemi in revščina, povezana s prihajajočimi EU-integracijami ter »nepremišljenostjo oblasti BiH, noben drug članek ni oporekal temu konsenzu. Analiza naslova »Zaradi podpisa SPS in vstopa v EU ne bo ukrepov za brzdanje naraščanja cen« razkrije predpostavko o zviševanju cen v BiH ter povezanost

¹¹ Nikola Grabovac, profesor na Ekonomski fakulteti Univerze v Sarajevu in nekdanji finančni minister BiH.

¹² Grčija in Turčija sta bili ravno tako omenjeni v teh člankih, Slovenija in Nemčija pa ne.

¹³ Sedanja ustava je Daytonski mirovni sporazum, ki BiH deli na dve entiteti.

zviševanja s SPS in EU. Samo v tem članku je bila izražena zaskrbljenost nad naraščanjem cen, ki bi lahko povečale že tako razširjeno revščino v državi, ter nezmožnostjo zmanjšanja stonje DDV. Slika, ki spremlja članek, kaže skupino ljudi, ki naj bi bili povprečni državljani (tri moške srednjih let, eno mlajšo žensko, tri ljudi, ki kažejo hrbte ter enega osivelega, moškega z brado v ospredju). Eden ključnih virov je nekdanji finančni

minister BiH Grabovac,¹¹ ki za opisovanje podražitve cen uporablja metaforo vala. Ta metafora predvideva, da je »EU-tranzicija« neusmerjan proces, ter pripiše vso krivdo lokalnim politikom, za katere pravi, da so »nepremišljeni« in »da bodo pahnili državljane v revščino«. Argument, prisoten v drugih virih, pomeni harmonizacijo z EU kot neizogibno, čeprav so prisotne tudi ideje o možnosti določenega popuščanja v primeru socialne ogroženosti.

Evropa je kot metafora tudi sama predstavljena z nizom zahtev (ustavne spremembe in reforme pokojninskega sistema), koristi (ekonomske koristi, prosto gibanje, zmanjšanje nacionalizma) in le redko slabosti (revščina). Uporabljajo se tipične prostorsko-časovne metafore, kot so na primer »cesta v EU«, »pot v EU« in »hitro priti tja« ter »hitrost bo odvisna«, ki vse implicirajo jasno opredeljen cilj. EU/NATO sta bila uporabljena kot sinonima in evropeizacija je bila predstavljena kot nagrada, podobno kot v posebej zanimivem plačanem oglasu Nata, objavljenega v treh številkah. Tematski okvir, uporabljen za predstavitev tega odnosa, temelječega na ideji intertekstualnosti in diskurzivnih verigah, je bil podoben scenariju za film ali gledališko predstavo, ki je temeljil na branem besedilu in animaciji:

Vojaške sile Nata in BiH pomenijo: Misija NATA: Varnost.

Scenarij: Potrebujemo nekoga, ki bo poskrbel za našo blaginjo in varnost. Potrebujemo nekoga, ki nas bo varoval na poti k miru in pravici. Nagrada: Moč. Režiser: Režirali ga boste skupaj z nami, ker smo skupaj močnejši. NATO za boljši jutri.

Animacija je prikazovala stroga in čvrsta moška (NATO?), žensko, ki se ekstatično smeje ter dviga roke v nebo (BiH), in drugo žensko, ki je neprizadeto stala (brezbrižni državljani BiH). S tem so poskusili predstaviti NATO kot vsemogočno organizacijo, ki bo BiH »nagradila« z močjo ter prinesla »varnost«, ki je v sedanjih razmerah domnevno ni. Ta diskurz se v veliki meri ujema z diskurzom OHR iz analize, opravljene v prvem delu. Glede prostorske umeščenosti dva članka implicirata semiperiferni položaj BiH, ki si ga deli z nekaterimi drugimi državami v regiji, vključujoč članice, kot sta Romunija in Bolgarija. BiH lahko svoje mesto najde na srečanjih in v združenjih, ki zadevajo jugovzhodno srednjo Evropo. »Cesta v Evropo« je pot, ki vodi v koncentričnih krogih in ni ravna pot k cilju, ki bi bila odvisna od oddaljenosti države do centra ali njene povezanosti s periferijo.¹²

Kljub nizu različnih zahtev EU, ki so bile opredeljene že v »Novoletnem sporočilu VP državljanom BiH« 31. decembra 2000, so se verjetno kot ključni kamen spotike na poti k evropeizaciji izkazale ustavne spremembe, povezane z vprašanjem odprave entiet.

Lajčak: »Menim, da lahko vzpostavimo mehanizme za uspešno premagovanje vseh problemov, s katerimi se bomo soočili v naslednji fazi EU-integracij. To vprašanje ni tesno povezano z ustavnimi spremembami. Očitno je, da Dayton krši številne konvencije o človekovih pravicah,¹³ in kmalu bo postalo jasno, da so sedanje administrativne sposobnosti države nezadostne za EU-integracije. MS si želi, da bi se lokalni politiki tega dejstva zavedali in ponovno sprožili proces ustavnih sprememb.«

(BiH potrebuje politični dogovor o EU integracijah, 16. 5. 2008).

Argumentativna strategija, ki jo tu uporablja Lajčak, je »domnevno zanikanje« (Van Dijk, 1993), spremlja pa jo simulirana solidarnost s politiki BiH, ki je izražena v vključujočem »mi« (Fairclough, 1989). Lajčak izjavi, da »ne gre« za ustavne spremembe, s čimer želi lokalnim politikom sporočiti, da je ravno ustava problematična. Naslednji dan Kuzmanović¹⁴ s svojimi pogledi predstavlja ključni vir za članek z naslovom »RS za pro-evropsko BiH«. Kot predsednik entitete RS se v članku diskurzivno umešča kot nekdo, ki hoče Evropo, hkrati pa želi obdržati etnične meje entitet. Lajčak na to odgovori v članku »EU je pripravljena podeliti posebne pravice BiH«, objavljenem 20. maja, kjer meni, da so »EU integracije edini način odpravljanja etničnih delitev in nacionalizma«. Svoj položaj brani preko toposa obojestranske koristi, ki jo dodatno podpira generalni sekretar Beneške komisije Gianni Bukiki. Bukiki izjavi, da bi »morali« državljani BiH nujno »spremeniti svojo identiteto«.

Dayton je bil koristen, vendar pa so, če želi BiH postati učinkovitejša pri porabi ekonomske podpore EU, spremembe po 15 letih nujne. EU-državljanstvo bi se moralo bolj razviti, ljudje bi se morali počutiti bolj kot Evropejci in manj kot Bošnjaki, Hrvati in Srbi.

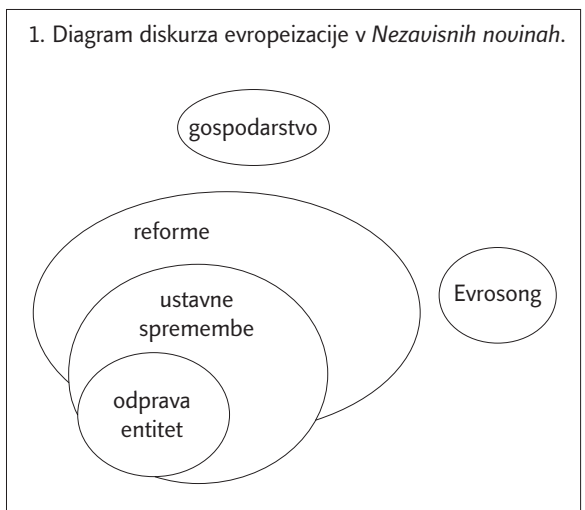
(Spremembe ustave BiH so nujne, 24. 5. 2008).

Zdi se, da članek »Ustavne reforme: trajen izziv BiH«, objavljen 20. maja, zgledi mnenja prek podokvira, ki je viden v dopustnem stavku »čeprav so reforme težavne, ne negirajo entitet« in je metaforično podkrepjen s Špiričevim stavkom, da negacija entitet ni »zaveznik uspešnih ustavnih reform«. Lajčakov dominantni položaj je prikrit preko navideznega zanikanja, da ne bo uporabil »Bonnskih pooblastil (kot to počnejo VP, op. p.), temveč krepitev zavesti ter vlada-vino prava«. Gre za strategijo diskurzivne mitigacije/blazitve.

Predsednik vlade RS Dodik v objavljenem mnenju predstavi svoja pooblastila, ki jih poseduje za območje polovice BiH, in poda razloge morebitnih scenarijev za prihodnost BiH. Tako pravi, da »razpad ne koristi nikomur, vendar pa ga ni mogoče izključiti«, ter trdi, da je RS tista entiteta, ki je naredila »več« kot entiteta FBiH. Tu uporablja topose različnosti, ki so pogosti v bosanskem političnem kontekstu. Ti so uporabljeni za poudarjanje domnevnega dejstva o tem, da je ena entiteta boljša od druge. Svoje stališče opredeli kot pro-EU, medtem ko hkrati opozarja na možnost razpada Bosne, če bi odpravili/reformirali Daytonsko ustavo.

Diagram št. 1 prikazuje različne diskurze v okviru diskurza evropeizacije, ki deluje v BiH. Članek predstavlja zelo dinamično polje tranzicijske BiH, kjer se različni družbeni akterji poslužujejo različnih diskurzov. Glede na analizo lahko ugotovimo, da EU-diskurzi delujejo v okviru različnih modalnosti in da so neizogibne ustavne spremembe, ki so, kot kaže, jedro problema in dejansko sporne. Velikokrat so predstavljene kot »izziv« in »problem« ter v okviru ideoloških sporov med lokalnimi politikami kot »tiste, ki upočasnjujejo pot v Evropo«. Čeprav sta si diskurz mednarodne skupnosti (UVP) in nacionalni diskurz BiH v marsičem

1. Diagram diskurza evropeizacije v *Nezavisnih novinah*.

podobna, sta v nekaterih pogledih tudi očitno različna in si nasprotujeta. Kaj bo prinesla evropeizacija, še ni jasno, predvsem zato, ker je nacionalistična retorika še vedno prevladujoča v političnem govoru, ki se uporablja za mobilizacijo volivcev pred volitvami. Edini diskurz, ki je stalnica tega dela sveta, je diskurz sprememb. V kolikšni meri se bodo te spremembe uresničile, bo jasno šele po podpisu SPS.

Literatura

- BERNSTEIN, B. (1990): *The Structuring of Pedagogic Discourse*. London, Routledge.
- BLAGOJEVIĆ, M. (2002): *Mizoginija: kontekstualna ili univerzalna*. Polni stereotipi: posebno izdanje (2). Beograd, NSPM.
- BUSCH, B., KRZYZANOWSKI, M. (2007): Inside/Outside the European Union: Enlargement, migration policy and the search for Europe's identity. V: ANDERSON, J., WARWICK, A. (ur.): *Geopolitics of the European Union Enlargement: Expansion, Exclusion and Integration in the European Union*. London, Routledge.
- CHANDLER, D. (2000): *Faking Democracy After Dayton*. London, Pluto Press.
- CHANDLER, D. (2006): *Empire in Denial*. London, Pluto Press.
- CHILTON, P. (2004): *Analysing Political Discourse - Theory and Practice*. London, Routledge.
- EC (2003): *Report from the Commission to the Council on the Preparedness of Bosnia and Herzegovina to Negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union*. COM (2003) 692 final, European Commission, Brussels, 18 November. Available at http://europe.eu.int/comm/external_relations/see/docs/com03_692_en.pdf
- FAIRCLOUGH, N. (1989): *Language and Power*. London, Longman.
- FAIRCLOUGH, N. (2003): *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London, New York, Routledge.
- FAIRCLOUGH, N. (2005): 'Transition' in Central and Eastern Europe. *British and American Studies*. Timisoara, University of Timisoara 11/2005, 9–34.
- GAMSON, W. A., CROTEAU, D., HOYNES, W., THEODORE S. (1992): *Media Images and Social Construction of Reality*. *Annual Review of Sociology*, št. 18, 373–393.
- GITLIN, T. (1980): *The Whole World Is Watching*. Berkeley, University of California Press.
- GOFFMAN, E. (1975): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Harmondsworth, Penguin.
- HALLIDAY, M. A. K. (1994): *An Introduction to Functional Grammar*. London, Arnold.
- KOVACS, A., WODAK, R. (2003): *NATO, Neutrality and National Identity: The case of Austria and Hungary*. Wien, Bohlau.
- KRZYZANOWSKI, M., WODAK, R. (2006): *A comparative report on European media research*. University of Lancaster, unpublished project report, University of Lancaster, March 2006.
- MAJSTOROVIĆ, D. (2007a): *Construction of Europeanization in the high representative's discourse in Bosnia and Herzegovina*. *Discourse and Society* 18(5), SAGE.
- MAJSTOROVIĆ, D. (2007b): *Diskurs, moć i međunarodna zajednica*. Banja Luka, University of Banja Luka.
- MUSLOFF, A. (2004): *Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe*. Houndmills, Palgrave Macmillan.
- QUIRK, R., GREENBAUM, S. (1996): *A University Grammar of English*. London, Longman.
- REISIGL M., WODAK, R. (2000): *Discourse and Discrimination: Rhetoric of Racism and Antisemitism*. London, Routledge.
- TURJAČANIN, V., ČEKRLIJA, Đ. (ur.) (2006): *Ličnost i društvo II: Etnički, državni i evropski identitet*. Banja Luka, Friedrich Ebert Stiftung.

- VAN DIJK, T. (1993): *Elite Discourse and Racism*. London, New Delhi, Newbury park, SAGE.
- VAN DIJK, T. (ur.). (1997): *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Discourse as Structure and Process and Discourse as Social Interaction*. Vol. 1 (1997a) in Vol. 2 (1997b), London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE.
- WODAK, R. (1999): *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- WODAK, R., MEYER, M. (2001): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London, SAGE.

Prevedla Marinko Banjac in Blaž Ilc